

## V MAKSESÜSTEEMID

### Pankadevaheliste maksete arveldussüsteem

Eesti Pank haldab kolme pankadevahelist arveldussüsteemi – riigisiseste maksete arveldamiseks tavamaksete arveldussüsteemi ESTA ja kiirmaksete arveldussüsteemi EP RTGS ning üleeuroopaliste euromaksete arveldussüsteemi TARGET2-Eesti.

Pankadevaheliste maksete arveldussüsteemide vahendusel arveldatakse iga päev 99 400 makset väärtusega 11 miljardit krooni.

**ESTA** kliendisõbraliku funktsionaalsuse tõttu arveldatakse enamik riigisiseseid pankadevahelisi kroonimakseid ESTAs – 99 000 makset päevas, mis moodustab 99,6% kõigist pankadevahelistest maksetest (vt joonis 1). Jaemaksete süsteemi vahendusel arveldati viimasel poolaastal keskmiselt 1,7 miljardit krooni päevas.

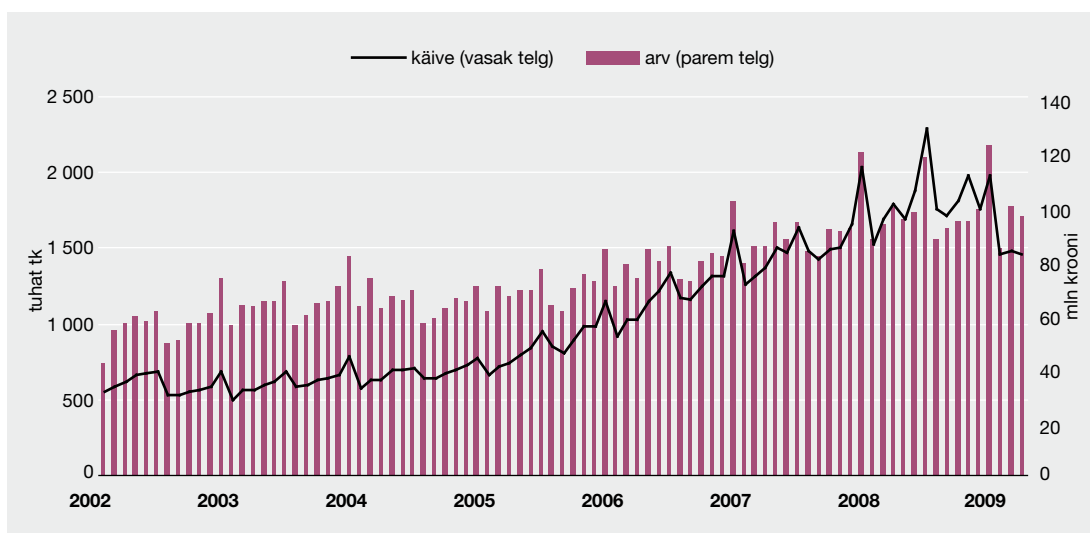
Kuigi maksete arv ja käive hakkas 2008. aasta septembrikuus finantsturgude ebakindluse tõttu kiiresti kasvama, peegeldus üldine majandus-

langus käesoleva aasta I kvartalis ka arveldusmaastikul. Maksete käive langes 2007. aasta keskepaiga tasemele, kahanedes aastaga 12%. Makse keskmine suurus alanes 17 000 kroonile.

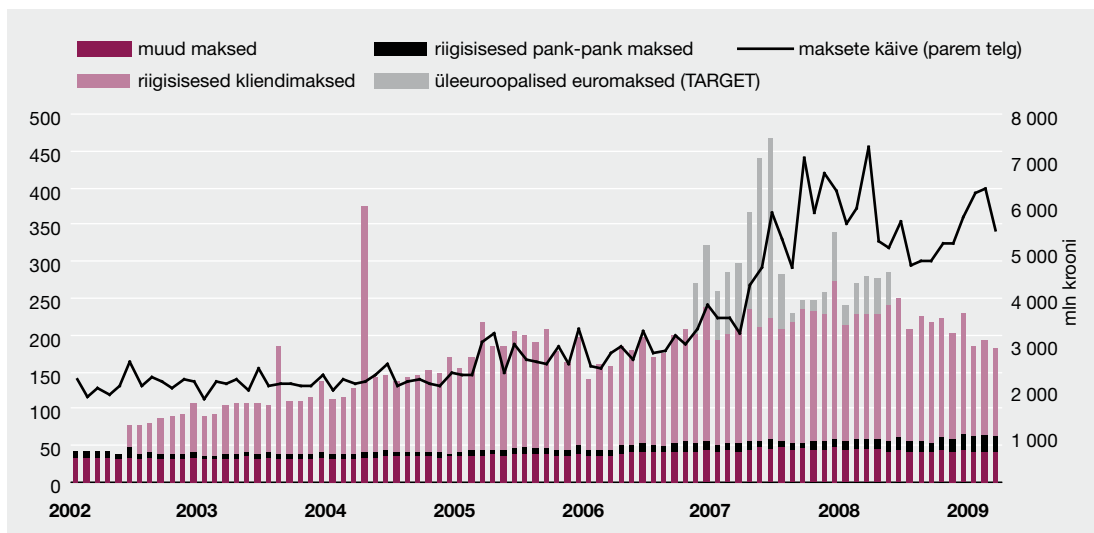
Tulenevalt **EP RTGSi** struktuursest muudatusest ehk eurodes algatatud maksekohustuste arveldamise alustamisest TARGET2-Eesti vahendusel ja klienditehingute vähenemisest langes RTGSis arveldatud maksete arv aastaga 26% (vt joonis 2).

2008. aasta oktoobrist 2009. aasta märtsi lõpuni arveldati kiirmaksete süsteemi vahendusel keskmiselt 202 tehingut päevas. Pangaklientide algatatud kiirmaksed moodustavad kõikidest tehingutest 69%.

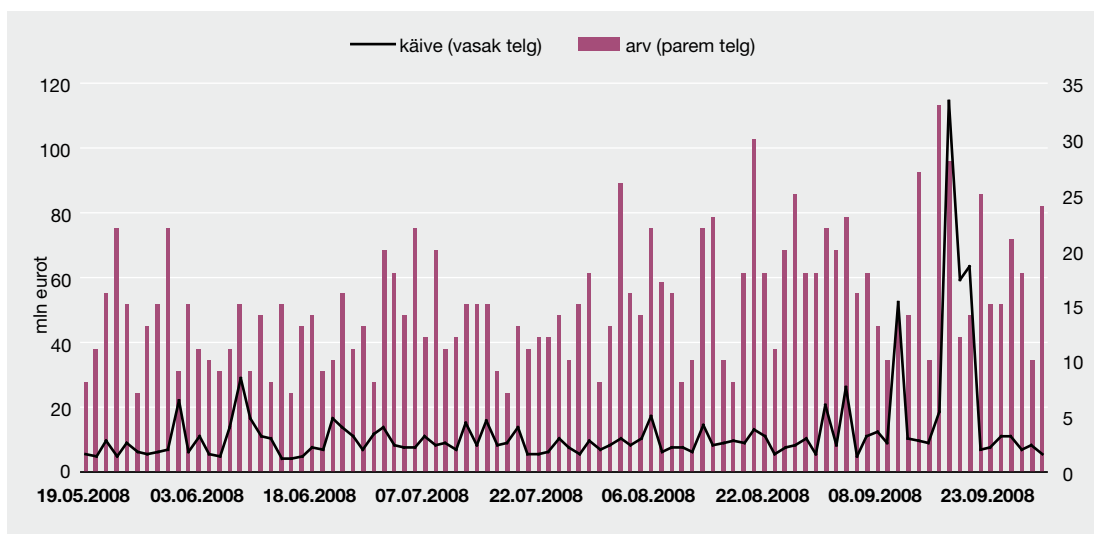
Kiirmaksete keskmine käive kahanes aastaga 9% ja oli viimasel poolaastal 5,7 miljardit krooni päevas. Suurima osa käibest moodustavad endiselt pankade „kohustuslikud” maksed – ESTA tagatiskonto tehingud (39%) ja pankade omavahelised maksed (30%), mis on kasvanud 1,75 korda. Seoses börsilangusega on kahanemas väärtpaberite netoarvelduskohustuste käive, mis on aastaga langenud 66%.



Joonis 1. ESTAs arveldatud maksete arv päevas ja kuu keskmine päevakäive



**Joonis 2. EP RTGSis arveldatud maksete arv päevas ja kuu keskmine päevakäive**



**Joonis 3. TARGET2-Eestis arveldatud maksete arv ja käive päevas**

Piiriüleste kiirmaksete arveldussüsteemi **TARGET2-Eesti** kui euromaksete arvelduste alternatiivset kanalit hakati aktiivsemalt kasutama 2008. aasta novembris-detsembris (vt joonis 3). 2008. aasta oktoobrist 2009. aasta märtsini arveldati päevas keskmiselt 68 makset väärtusega 234,8 miljonit eurot (3,7 miljardit krooni). TARGET2 vahendusel laekus Eestis tegutsevatele pankadele ja pangaklientidele iga päev keskmiselt 191 makset väärtusega 234,8 miljonit eurot (3,7 miljardit krooni).

#### **Järelevaataja hinnang**

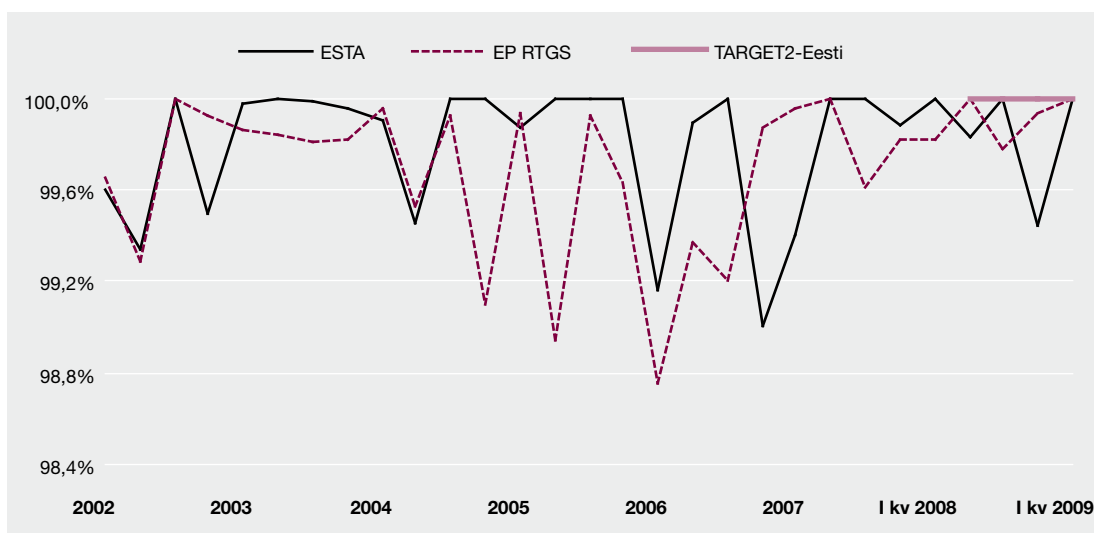
**Eestis toimivates arveldussüsteemides ei tulnud viimasel poolaastal ette selliseid juhtumeid, mis oleksid ohtu seadnud riigi finantssektori stabiilsuse.** Eestis toimivate eriti oluliste arveldussüsteemide (TARGET2-Eesti, EP RTGS ja ESTA) funktsionaalsus ja põhimõtted on kavandatud nii, et erinevate riskide realiseerumise võimalused on viidud miinimumini.

Viimase poole aasta jooksul esines EP RTGSis üks tõsine tõrge<sup>1</sup>, mille tagajärjel oli süsteemi töö katkenud 26 minutit. RTGSi sidekatkestuse põhjus oli TurboSwifti tarkvara muudatuste installeerimine. Selliste sidekatkestuste vältimiseks tulevikus täiustati muudatuste haldusprotseduure. Pankadevaheliste arveldussüsteemide käideldavus oli 2008. aasta IV kvartalis 99,94% ja 2009. aasta I kvartalis 100% (vt joonis 4).

ESTAs oli viimase kuue kuu jooksul kaks tõsist

tõrget. 17. oktoobril ja 15. detsembril ilmsid tarkvaravead, mis põhjustasid kokku 3 tunni ja 30 minutilise katkestuse süsteemi töös. Nüüdseks on tarkvaraviga parandatud. ESTA käideldavus oli 2008. aasta IV kvartalis 99,44% ja 2009. aasta I kvartalis 100%.

TARGET2-Eestit käideldavus vaadeldaval perioodil oli 100%. **Finantsstabiilsusele ükski arveldussüsteemides esinenud tõrge mõju ei avaldanud.**



Joonis 4. Pankadevaheliste arveldussüsteemide käideldavus

<sup>1</sup> Riskihalduse protseduurireeglite kohaselt loetakse tõrget tõsiseks, kui insidendist on haaratud mitu süsteemiosalist või see toob kaasa talituspidevuse rakendamise või arveldussüsteemide käideldavuse languse.

## EUROOPA LIIDU MAKSEKESKKONNA LÕIMUMINE JA OTSEKORRALDUSTE ARENG

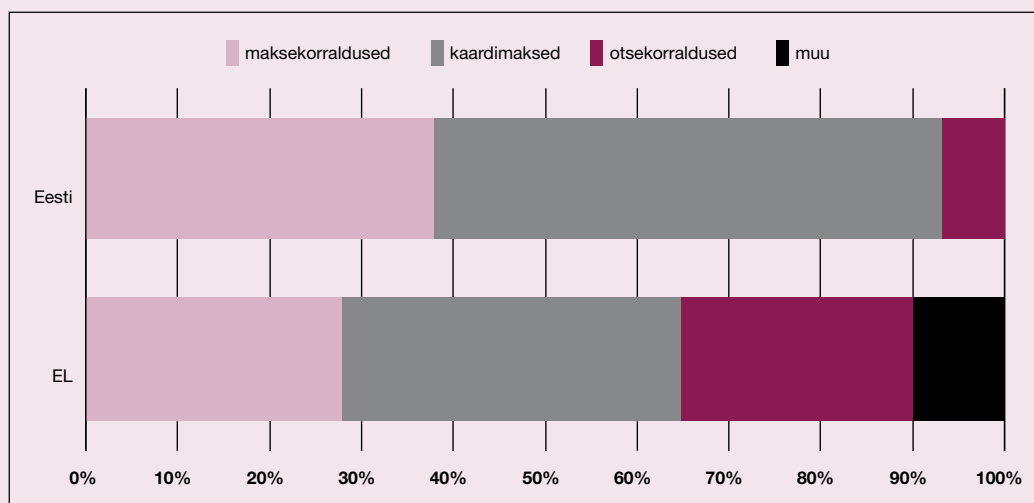
Euroopa Liidu lõimumisprotsessis on tähtsal kohal makse- ja arveldussüsteemide (nt TARGET2) ning erinevates riikides pakutavate makseviiside (makse- ja otsekorraldused, tšekid, deebet- ja krediitkaardid jne) põhimõtete ühtlustamine. Veel mõned aastad tagasi esines Euroopa Liidu riikide maksekeskkondades märkimisväärseid erinevusi. Makseharjumused erinevad riigiti eelkõige seetõttu, et maksekeskkonna arendustest on valdav osa seni tehtud peamiselt koduturule mõeldes.

Praegu luuakse Euroopa maksekeskkonna ühtlustamiseks **ühtset euromaksete piirkonda** (*Single Euro Payments Area, SEPA*), mille põhieesmärk on kaotada Euroopa sisepiirid eri liikmesriikide maksekeskkondades ning tõsta elektroniseerituse taset.

Eesmärgi täitmiseks on välja töötatud ühtsed reeglid ja protseduurid kolmele olulisemale makseviisile: maksekorraldused, otsekorraldused ja kaardimaksed. Lisaks riikides seniks välja arendatud infrastruktuuridele ja protse-

duuridele on integratsiooni üheks kitsaskohaks osutunud seadusandluse eripärad, mis on raskendanud otsekorraldusskeemide ühtlustamist. Seega on otsekorraldusskeemide jaoks sobilike lahenduste leidmine, võimaldamaks nii riigisiseste kui ka ülepiiriliste otsekorralduste tegemist, muutunud ühtse euromaksete piirkonna loomisel üheks tähtsaimaks teemaks. Seadusandlusest tulenevate takistuste kõrvaldamiseks on vastu võetud uus ELi direktiiv makseteenuste kohta, mille liikmesriigid peavad oma õigusraamistikku üle võtma hiljemalt 2009. aasta 1. novembriks.

Võrreldes Eesti otsekorralduste kasutust ja ka üldist maksekeskkonda mitme teise Euroopa Liidu riigiga, on Eesti väga hästi arenenud ning kõrge elektroniseerituse tasemega. Eestis on sularaha ringluses (4,9% SKPst) suhteliselt vähem kui euroalal keskmiselt (üle 6% SKPst). Kõige populaarsemad makseviisid Eestis on maksekorraldused, kaardimaksed ning otsekorraldused – vastavalt 37,8%, 55,3% ja 6,8% tehingutest (vt joonis 5). Maksekorraldustest enamiku ehk 88% moodustavad Interneti ja telepanga vahendusel teostatud maksed. Kui euroalal keskmiselt kasutatakse veel suhteliselt palju tšেকে, mis moodustavad 8,6% kõigist



Joonis 5. Sularahata maksetehingute struktuur Eestis ja Eurooa Liidus 2007. aasta lõpus

sularahata maksetest, siis Eestis on tšekkide kasutamine väga haruldane.

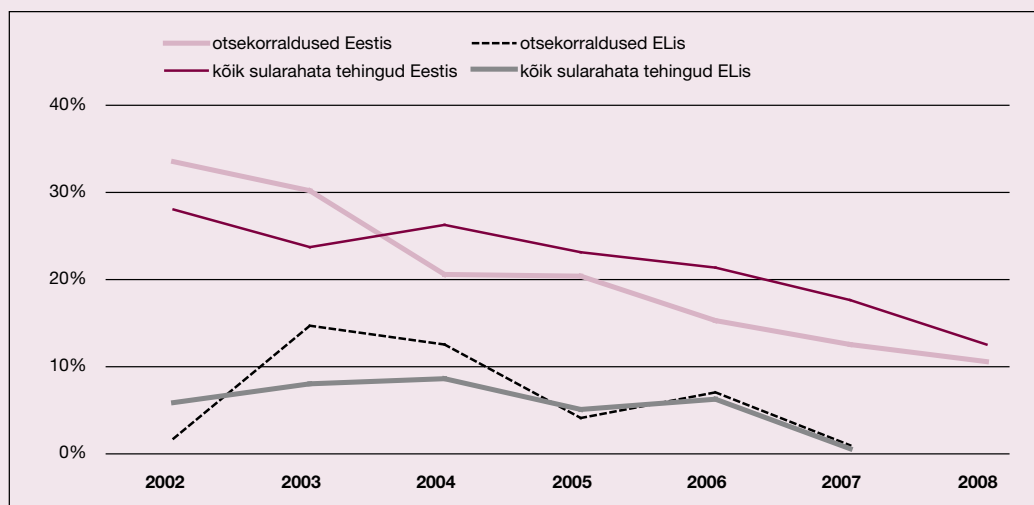
Alates 2007. aasta suvest on Eestis turul olemas **pankadevaheline otsekorralduskeem**, mis on muutnud maksekonna veelgi efektiivsemaks ning tugevdanud konkurentsi Eesti pangandusturul. Eesti riigisisene otsekorralduskeem (SOK) erineb SEPA otsekorralduskeemist peamiselt volituste haldaja poolest. Praegu kasutusel oleva skeemi korral haldab otsekorraldusteenuse kasutamise sooviavaldusi ja omab neile õigusi maksja, aga SEPA skeemis soodustatakse makse saajale avalduste haldamise õiguse andmist. Teisisõnu on Eestis võimalik maksjal lõpetada otsekorraldusteenuse kasutamine enda vabal soovil, aga SEPA näeb ette saajalt lepingu lõpetamiseks nõusoleku saamist.

2007. aasta andmete põhjal moodustasid otsekorraldusmaksed Eestis teostatavatest sularahata tehingutest ligikaudu 6,8%, mille poolest Eesti sarnanes enim Soome ja Rumeeniaga (vt joonis 6). Viimastel aastatel on otsekorraldusmaksete arvu kasv Eestis aeglustunud ning nende osatähtsus kõikide sularahata maksete hulgas vähenenud (2008. aastal 6,7%; vt joonis 7). Vaatamata sellele, et otsekorraldus-

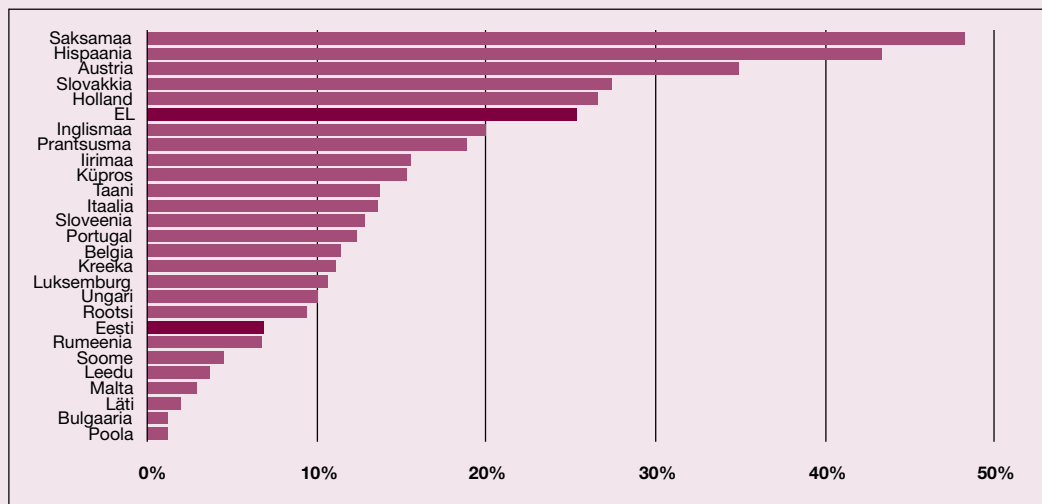
maksete arvu kasv on Eestis olnud kiirem kui Euroopa Liidus keskmiselt, on nende osatähtsus (25%) Euroopa Liidu keskmisest ligikaudu neli korda madalam.

Otsekorraldused on laialdaselt kasutusel Saksamaal, Hispaanias ja Austrias, kus need moodustasid 2007. aastal üle kolmandiku kõigist riigisisetest sularahata maksetehingutest. Nii suured erinevused otsekorralduste puhul on tingitud ka riikide otsekorraldusteenuste kasutamise valdkondadest. Mitu ELi riiki kasutavad otsekorraldusi laenu tagasimaksete tegemisel, mis suurendab statistiliselt nende osatähtsust kõigis sularahata tehingutes nii tehingute arvu kui ka mahu poolest. Eestis on laenumaksete tegemisel enam levinud pigem püsikorraldused ning vähem otsekorraldused. Samuti ei kajastata Eestis erinevate teenustasude ja intressimaksete tehinguid, mis võivad paljudes riikides olla otsekorraldustena, mis tõstab ka nende osatähtsust.

Eesti riigisiseste sularahata maksete koguväärtusest moodustasid otsekorraldusmaksed 2007. aastal 0,7% (vt joonis 8). Ka Euroopa Liidus kokku oli otsekorraldusmaksete osakaal suhteliselt madal, ulatudes keskmiselt 5%ni. Nii tehingute arvu kui ka suuruse järgi on otsekorraldused

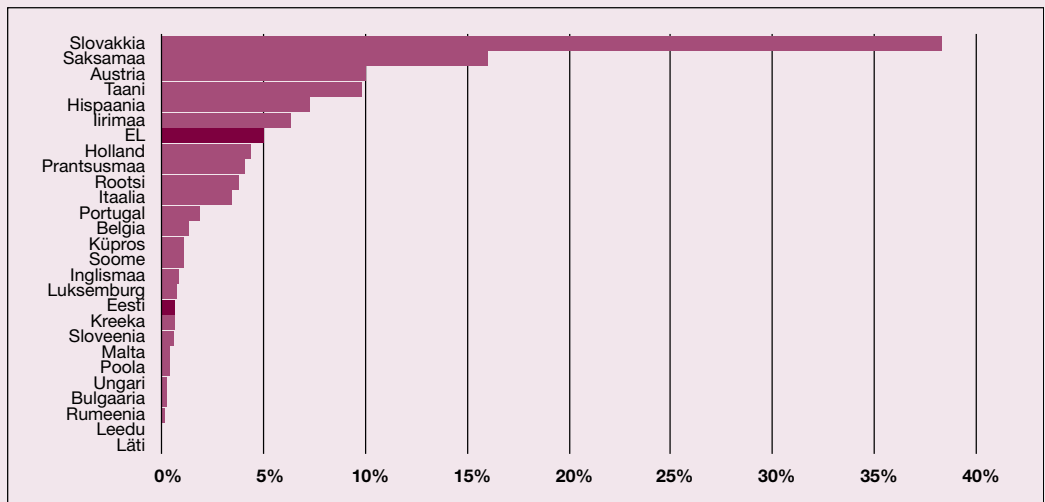


Joonis 6. Sularahata tehingute ja otsekorradusmaksete kasv Eestis ja Euroopa Liidus



**Joonis 7. Otsekorraldusmaksete tehingute osakaal kõikides riigisiseses sularahata maksetehingutes 2007. aastal**

Allikas: Blue Book (2008)



**Joonis 8. Otsekorraldusmaksete mahu osatähtsus kõikides riigisiseses sularahata maksete mahus 2007. aastal**

Allikas: Blue Book (2008)

populaarsed Saksamaal, Hispaanias, Austrias ja Slovakkias. Otsekorraldused ongi enam levinud Lääne-Euroopas, kus samaselt Ida-Euroopa riikidega kasutatakse neid peamiselt regulaarsete jaemaksete tegemiseks.

Eesti kõrgelt elektroniseeritud maksekeskkonnas on otsekorralduste turg viimaste aastatega saavutanud suhteliselt stabiilse taseme.

Inimeste harjumused on välja kujunenud tänu aastate jooksul mugavaks ja odavaks tarbimiseks välja arendatud teenustele. Otsekorralduste edasist kasvu soodustab piiriüleste otsekorralduste kasutavate rahvusvaheliste ettevõtete turuletulek, mida omakorda toetab lisaks finantssektori lõimumisele ja piiriülestele otsekorraldusskeemidele reaalsektori integratsioon.